

DE HETEROSEKSUELLES SKOLE

– LESBISKE, BØSSER,
BISEKSUELLE, TRANSKØNNEDE,
TØSEDRENGE OG DRENGEPIGER
I FOLKESKOLEN

AF MADS ANANDA LODAHL

I Danmark er der hver eneste dag homoseksuelle, der bliver overfaldet,¹⁾ og kvinder der bliver voldtaget.²⁾ Bøsser mobbes på mandearbejdspladser,³⁾ kvinder arbejder mere end mænd, når man medregner det ulønnede arbejde i hjemmet,⁴⁾ heteroseksuelle mænd tager kortere barsel end kvinder og sidder tungt på lederstillinger,⁵⁾ seksuelle minoriteter er enten stærkt underrepræsenterede eller stærkt stereotypiserede i medier og i kulturen, i hver 9. klasse og hver gymnasieklasse sidder der i gennemsnit to piger, der er eller har været udsat for vold fra mandlige kærester,⁶⁾ og ikke mindre end 53% af unge mænd mellem 15 og 24 år mener, at det ikke er ok, at to personer af samme køn har sex.⁷⁾ Disse ubehagelige samfundsnormer (her er blot vist et lille og tilfældigt udpluk) findes også i folkeskolen. Spørgsmålet er, om de i virkeligheden ikke skabes bl.a. i folkeskolen? I denne artikel skal vi se på, hvordan den heteroseksuelle norm kommer til udtryk i den danske folkeskole og diskutere, hvordan vi kan skabe en skole, der tilgodeser afvigeres trivsel og sikre en positiv udvikling i retning af større åbenhed, tolerance og forståelse.

At beskæftige sig med afvigende køn og seksualitet i folkeskolen kan måske virke overflødig, hvis man anser det danske samfund for at være tolerant, hvis skolen ses som et aseksuelt og kønsneutralt sted, eller hvis man mener, at eleverne er så unge, at afvigende køn og seksualitet ikke er af relevans for dem.

Men som vist ovenfor er Danmark stadig langt fra et land uden diskrimination. Folkeskolen er også langt fra at være et kønsneutralt sted. Den fungerer blot indenfor en norm, der er så massiv, at man ikke lægger mærke til den. Som en fisk, der ikke lægger mærke til vandet. Og endelig er eleverne ikke aseksuelle væsener, men mennesker, som er ved at opdage deres egen og andres seksualitet og køn.

Har afvigende seksualitet indflydelse på skolegangen og omvendt? Er folkeskolen med til at skabe den manglende ligestilling og de heterosexistiske overgreb? Er det skolens opgave at tage sig særligt af seksuelle minoriteter? Har skolen en forpligtelse i forhold til deres følelse af at være inkluderede og have lige muligheder? Og hvilken betydning har det, når en stor befolk-

ningsgruppe usynliggøres i 10 vigtige år af deres liv?

KENDSKAB ER VENSKAB

Et intolerant samfund skabes af uvidende og fordomsfulde borgere. Hvis vi vil intolerancen til livs, hvilket sted er da bedre at starte end folkeskolen, vores fælles institution for vidensformidling og dannelse? Den er, sammen med hjemmet, det vigtigste sted i socialiseringen ind i den heteroseksuelle norm. Det er her, vi præsenteres for kulturprodukterne, får seksualvejledning, lærer om demokrati, møder andre mennesker, og det er i de år, at vores seksualitet og kønsopfattelse begynder at udvikle sig. Folkeskolen bærer altså en stor del af ansvaret for opretholdelsen af den heteroseksuelle norm.

DEN HETERONORMATIVE FOLKESKOLE

Jeg vil i denne artikel tage udgangspunkt i et fire ugers forløb om køn, kønsroller og afvigende seksualitet i en relativt privile-

geret og tolerant 9. klasse. Der var ikke nogen modvilje mod forløbet fra hverken kolleger, forældre, skole eller elever, men der var en bekymrende uvidenhed om emnet og et stort behov blandt eleverne for at arbejde med det. Min erfaring fra mange skoler siger mig, at de iagttagelser, jeg bruger, er meget repræsentative for den danske folkeskole i det hele taget. Lad os starte med en case, som er opdigtet, men bygger på virkelige replikker og hændelser.

NÅR DE RÅBER "BØSSE" EFTER HINANDEN

Det er frikvarter i skolegården. En gruppe piger fra 5. klasse sjipper i et hjørne. Gårdvagten, Ole, ser på. Kim fra den samme klasse kommer hen og vil gerne være med, men pigerne afviser ham med ordene: "vi gider ikke have drenge med." Kim bliver lidt ked af det. En gruppe drenge fra klassen har set, hvad der sker. De synes, det er sjovt og ikke så sejt, at Kim vil lege med pigerne, så de råber "bøsse" efter ham fra den anden ende af skolegården. Kim begynder at smågræde. Ole skælder drengene ud med ordene: "man skal ikke råbe grimme ting efter hinanden." Kim er ikke bøsse (han ved det i hvert fald ikke endnu, han går jo kun i 5.), men det er Jan fra 9., som sidder lidt alene på en bænk ved siden af og kigger på pigerne, der sjipper. Han hører det hele.

Der er mange ting i spil i denne case, og det bærende element i konflikterne er *kropstegnet*, dvs. det biologiske køn. Eleverne er delt i to grupper efter kropstegn. Vi må gå ud fra, at de selv har valgt dette, men vi kan stille spørgsmålstegn ved, om det ikke er en naturlig konsekvens og en direkte forlængelse af den deling, der sker i timerne efter samme princip, fx i idræt. Imidlertid er der (mindst) et individ, som ikke er tilfreds med denne deling: Kim vil gerne sjippe med pigerne. Kim bliver afvist med besked om, at han bærer et uacceptabelt kropstegn. Havde det været hudfarven, det var galt med (hvis fx Aida spurte), havde afvisningen lydt: "vi gider ikke have perkere med." I så fald havde Ole sandsynligvis (forhåbentligt) grebet ind. Udelukkelse af legen på baggrund af kropstegn er altså legitimt, men udeluk-

kelse på baggrund af etnicitet er det ikke. På samme måde afleder racistiske skældsord ofte en diskussion om racisme i klassen, mens homofobiske skældsord sjældent afleder diskussioner om homofobi. Allerede nu er Kim ked af det, men ydmygelserne stopper ikke her. Kim trodsede en maskulin orden, og straffen falder prompte. Ordet *bøsse* bliver i skolegården brugt som et skældsord. Og det er ikke tilfældigt, at det er netop det ord, frem for fx *morder* eller *voldtægtsforbryder*. *Bøsse* er et skældsord som mænd bruger om mænd, fordi det påpeger et forræderi mod kønnet. Når Kim hellere vil sjippe med pigerne end spille fodbold med drengene, så forræder han drengene. De bliver forvirrede, de ved ikke, hvor de har ham, så de føler sig truede og nødsagede til at rette ham ind. Det gør de ved at fortælle ham, at han ikke er en rigtig dreng, men en *tøsedreng*, en *bøsse*.

På denne måde lærer vi at tilpasse os kønsrollerne. Vi forsøger os frem og gør først det, vi har lyst til. Vores handlinger høster så enten misbilligelse eller anerkendelse, og den reaktion, vi får, bestemmer vores handlinger i fremtiden. Det er muligvis sidste gang, Kim spørger, om han må være med til at sjippe. Ikke fordi han ikke kan eller vil, men fordi han ikke tør.

Inden vi går videre, må vi hive Jan med ind i historien. Jan er *den stumme tredjepart*; tilskueren, som overhører ting. Den stumme tredjepart er *altid til stede* og *altid potentielt afviger*. Så selv om Jan ikke er det direkte mål for "skældsordet," er det ham, det i virkeligheden rammer. Jans oplevelse af situationen er altså, at hans seksualitet og hans hemmelige, magiske (og første!) forelskelse (i Dan fra parallelklassen) kan bruges til at ydmyge andre med. Jeg tillader mig at digte lidt videre for at tydeliggøre pointen yderligere: Den unge homoseksuelle tvinges til at skjule og skamme sig over sin forelskelse, mens den heteroseksuelle elev læser bøger om sin forelskelse i dansk og seksualundervisning og ser den spejlet i kulturen, på gaden og i skolegården.

Nu træder Ole til. Men han kommer hverken Kim eller Jan til undsætning, selvom han tror det. Han kommer *hetero-*

normativiteten til undsætning, idet han bekræfter den *obligatoriske heteroseksualitet* med betegnelsen af mandlig homoseksualitet som en "grim ting." Kim bliver trøstet, fordi hans plageånder får skældud, men det ændrer ikke på, at han er en tøsedreng, for han har stadig lyst til at sjippe med pigerne. Jan føler sig marginaliseret af både drengene og pigerne fra 5. og af gårdvagten Ole og sandsynligvis af sin egen klasse; han sidder jo helt alene. Pigerne får lov at være i fred, og de seje drenge får bekræftet, at det at være bøsse er en grim ting. Der er ikke blevet sagt et ord om, hvorvidt Kim faktisk er bøsse (men hvis han bliver det en dag, ved han allerede nu, at det er forkert), om det kun er bøsser, der leger med piger eller om, hvad ordet *bøsse* i det hele taget betyder. Ole går ind til time med en følelse af at have løst konflikten på en fin måde. For ham var der kun ét offer i den her konflikt, nemlig Kim. Og han var kun et offer, fordi han blev drillet med det Ole ser som et tilfældigt skældsord.

Netop vigtigheden af selve ordet har jeg diskuteret med mange kolleger. Jeg har ikke mødt nogen (heteroseksuelle) lærere, der har ment, at selve ordet var et problem. Til gengæld har jeg ikke mødt en eneste afviger, der ikke kunne se, at ordvalget var et problem. Det er netop ikke et problem for de heteroseksuelle (lærere), som ordvalget ikke rammer. Det er imidlertid svært at argumentere mod, at ordet "bøsse" ikke skulle have samme krænkende funktion som fx ordet "perker." Ingen har lagt mærke til Jan på bænken.

I det følgende vil jeg med den brede pensel vise et billede af skolen som et kæmpe heteronormativt apparat, der møder eleven med en heteroseksuel norm, uanset hvor den vender sig hen. Vi skal se på skolen i fem korte afsnit om: forældrene, eleverne, myndighederne, lærerne og omgivelserne.

"... OG HJEMME VENTER MOR OG FAR"

Som lærere har vi kun ringe indflydelse på, hvordan forældrene påvirker deres børns syn på køn og seksualitet. Derfor vil

HVOR MANGE

HOMOSEKSUELLE ER DER?

Det er umuligt at sætte tal på, hvor mange mennesker, der er homoseksuelle. Det afhænger især af, hvordan man definerer homoseksualitet. En grundig og meget anerkendt undersøgelse er biologen Alfred C. Kinseys rapporter helt tilbage fra 1948 og 1953, der viser at "37% of the total male population has had at least some overt homosexual experience to the point of orgasm, since the onset of adolescence" (citeret fra Miller, side 226). I Bertill Nordahls seksualundervisningsmateriale (1994, s. 21) er tallet 3-4% homoseksuelle, I *Fisseflokken* af Linda Normann Skugge et. al. (s. 108) er tallet 5-10%, mens et tal, der ofte går igen i mange materialer, er omkring 10%. Alle disse tal viser blot, at tallet reelt er ret højt, ikke mindst når man medregner de øvrige afvigerkategorier, såsom biseksuelle, transpersoner og interseksuelle. Vi ser på skønsmæssigt 500.000 afvigere i Danmark eller gennemsnitligt 1-3 i hvert klasseværelse. Eller 5 lærere ud af en stab på 50.

jeg ikke beskæftige mig så meget med det her. I stedet vil jeg bringe nogle tal fra Statistisk Årbog på banen for at illustrere noget om, hvad jeg mener, når jeg hævder, at den heteroseksuelle kernefamilie er overrepræsenteret i kulturprodukterne.

73% af de danske børn bor hos både deres mor og far, og med 882.234 kernefamilier er det den mest almindelige familief orm, der involverer hjemmeboende børn. Men der er over 200.000 enlige forældre, hvoraf langt størstedelen er mødre. Og der er næsten en million mennesker, der bor alene. Lægger vi hertil den skønsmæssigt halve million homoseksuelle, har vi altså omtrent dobbelt så mange hjem med enten enlige forældre, enlige eller homoseksuelle som kernefamilier. Dertil kommer udvidede familier, plejeforældre, børnehjem, kollektiver og andre boformer. Kernefamilien er måske nok den mest almindelige boform, men samlet set er den slet ikke så almindelig endda.

Hvis vi ser på indvandrerbørn og muslimske familier, er de interessante i denne sammenhæng, fordi der bliver talt meget om dem på seminariet og i skolerne. De udgør ganske vist ofte en stor faglig udfordring, men fokus er også tit på det kulturelle aspekt. Der er *Fælles Mål* (hæfter med beskrivelser af de enkelte fags ind-

hold, mål og krav, udgivet af undervisningsministeriet) for modersmålsundervisning og dansk som andetsprog, og ser man på, hvor ofte indvandrerproblematikker behandles i medierne sammenlignet med problemer, der kan føres tilbage til den heteroseksuelle norm, er der tale om en enorm skævvridning. Afvigende køn og seksualitet er fx ikke skrevet ind i Fælles Mål nogen steder. Til sammenligning med den ca. halve million homoseksuelle er der kun 207.000 muslimer i Danmark og knap en halv million indvandrere, heraf 45% fra et europæisk land. Og når man har at gøre med afvigere fra den heteroseksuelle norm kontra indvandrerbørn i folkeskolen, er der endnu en vigtig forskel at bemærke: indvandrerbørn kommer fra indvandrerfamilier, dvs. de er måske nok kulturelt udgrænsede, sprogligt udfordrede og ramt af racisme, men de er det sammen med deres familie og måske endda et større netværk. Som homoseksuel teenager kommer man fra en heteroseksuel familie, man har måske ingen homoseksuelle familiemedlemmer eller venner og bor måske i en by uden en homoseksuel subkultur. Man er med andre ord fuldstændigt alene med sin anderledeshed. Dertil kommer den ensidige og stereotypiserende repræsentation i medier og, som vi skal se senere, i undervisningsmaterialer. Endelig må man ikke glemme, at der også findes tosprogede elever, som afviger i forhold til køn og seksualitet.

Her føler jeg det nødvendigt at bemærke, at når jeg sammenligner den måde, hvorpå afvigere fra den heteroseksuelle norm behandles, med den måde tosprogede elever behandles, skal det ikke forstås sådan, at der skal mindre fokus på de problemer, det kan medføre at være tosproget. Tværtimod er det positivt med det store fokus. Det skal bare udvides til også at omfatte andre former for afvigere. I denne artikel skal sammenligningerne tjene til at tydeliggøre situationen for afvigere fra den heteroseksuelle norm ved at sammenligne med noget, som de fleste af os i forvejen har tænkt på i forbindelse med vores virke i skolevæsenet. Jeg kommer ikke her ind i en diskussion af tosprogedes potentielle problemer og problemer med racisme.

”MAN BLIVER ISOLERET OG UDSØDT”

Hvad eleverne bringer med ind i skolen har vi stort set ingen indflydelse på. Det er nemlig primært det kønssyn, som de har fra deres familie, og så er det altså den biologi, som essentialistiske teoretikere som fx Bertill Nordahl og Ann-Elisabeth Knudsen fokuserer så meget på. Derfor vil jeg ikke bruge meget plads på det her. Men for at illustrere hvad det kan være, de bringer med ind i skolen, vil jeg her give et eksempel på, hvordan eleverne i min 9. klasse talte om homoseksualitet.

I en diskussion om kønsroller er eleverne bredt enige om, at mandligt kropsmærkede gerne må bruge creme, men ikke make-up eller neglelak, ”medmindre de er bøsser, så er det sødt.” Dorthe Marie Søndergaard, professor ved DPU og socialkonstruktivist, taler netop om det at betragte noget som ”sødt og underholdende”⁸⁾ som en måde at udgrænse afvigelsen på, hvor det på en gang kan tolereres og ”*placere* ud i forhold til det relevante og centrale.”⁹⁾

Her er desuden tale om, at en ukonventionel scoring på en komponent kan legitimeres i tilfælde af en tilsvarende ukonventionel scoring på en anden komponent. Pointen er imidlertid, at visse koblinger er absolut illegitime. Eleverne udtrykker, at en homoseksuel dreng, som bærer neglelak, vil blive ”udsødt og isoleret.”

”DEN ENKELTE ELEVS ENSIDIGE UDVIKLING”

Det tredje element, myndighederne, dækker over undervisningsministeriet (uvm), kommunerne og skoleledelsen. Her springer vi af pladshensyn over kommunerne.

Uvm har en central rolle i skolesystemet som udstikker af juridisk bindende beskrivelser af, hvad der skal foregå i skolen. Helt grundlæggende er folkeskolelovens formålsparagraf. Den er interessant, fordi den bruger ord som *åndsfrihed*, *ligestyrelse*, *rettigheder* og *frihed*. Og det bliver paradoksalt, når eleverne samtidig skal gøres ”fortrolige med dansk kultur og historie”, som er homofobisk og racistisk. I Danmark er homoseksualitet ikke gyldig

grund til at søge asyl, selvom man kommer fra et land med dødsstraf for homoseksualitet. Bøsser har først for nylig fået lov til på lovlig vis at danne en familie med børn. Der er klare huller i ligestillingen mellem mænd og kvinder.

Transseksualitet betragtes som en sygdom af lægevidenskaben. Kvinder bliver voldtaget og homoseksuelle overfaldet hver dag i Danmark. Listen af eksempler på diskrimination er lang. Faktisk er de eneste, der kan nyde samtlige rettigheder i Danmark, hvide, danske, heteroseksuelle mænd – hvor absurd det end lyder. Der er altså et paradoks i formålsparagraffen, som den enkelte lærer må finde ud af at fortolke.

Hvis vi ser på Fælles Mål for faget dansk, ser de umiddelbart kønsløse ud i den forstand, at CKF'erne, de *centrale kundskabs- og færdighedsområder* som er de bindende mål, udstukket af undervisningsministeriet og vejledningen tilsyneladende er kønsneutral. Dette kan man tolke som ligestilling og ligeværd, eller som at læreren selv må fylde sin egen kønsteori ind i undervisningen. At noget er kønsneutral betyder imidlertid ikke ligestilling og ligeværd. Det betyder en bekræftelse af det eksisterende, og det betyder, at hvis ikke andet er nævnt, menes den heteroseksuelle, danske mandligt kropsmærkede. Man kalder det *neutralpositionen*, fordi den hævder at være neutral og universel.

Man kan også sige, at hvis man som et individ, der placerer sig konventionelt i den heteroseksuelle norm, ikke aktivt modarbejder undertrykkelse begrundet i den heteroseksuelle norm, så bidrager man til den, for så vidt, at man repræsenterer den. Det er tilfældet, når Fælles Mål for dansk ingen steder nævner kønsspecifikke elementer.

I Fælles Mål for sundheds- og seksualundervisning og familiekundskab (herefter benævnt faghæfte 21) tegner der sig et lignende billede. Her nævnes homoseksualitet, biseksualitet, transkønnethed og andre afvigelse heller ikke. Fokus i hæftet er i virkeligheden ikke på seksualundervisning, som mange tror, men snarere på sundhed, miljø og trivsel. I formålet for faget handler det om at "støtte den enkelte i udvikling af egen identitet" og

DEN HETEROSEKSUELLE NORM

Den heteroseksuelle norm dækker over den ide, at det heteroseksuelle parforhold, som vi kender det fra fjernsynet med en mand og en kvinde og nogle relativt konservative kønsroller, er det mest naturlige, rigtige, almindelige og sunde. Med til denne norm hører altså også ideen om manden og kvinden som to forskellige og modsatte enheder og ideen om, at der ikke findes (eller bør findes) mellemformer. Den heteroseksuelle norm kaldes også den heteroseksuelle matrice eller heteronormativiteten, fordi den er normativ, idet den postulerer en naturlighed og selvfølgelighed, som der hverken findes biologisk, videnskabeligt eller historisk belæg for. Når heteronormativiteten bliver decideret diskriminerende, kalder man den heterosexisme. Herunder hører fx homofobi, bifobi, transfobi og sexisme.

om "elevernes egne oplevelser," men ser man inde i hæftet ser det ud som om, det kun er tilfældet, hvis disse "egne oplevelser" og den "egen udvikling" ligger indenfor den heteroseksuelle norm. Med andre ord sikres afvigere ingen seksualundervisning og dermed fx heller ingen sikker sex-information. "Interkulturelle forhold" behandles bl.a. på side 46, men her som alle andre steder i skolesystemet handler det interkulturelle om etnicitet og nationalitet og aldrig om seksualitet eller kønsudtryk. Det eneste sted, en bøsse nævnes, er på side 47 som repræsentant for noget anderledes, noget fraværende, noget, nogen andre er. Flere steder i hæftet er der gode muligheder for at bringe det afvigende på bane, fx i forhold til en CKF på side 12 om "kønsroller" eller "alternativer for den enkelte og for fællesskabet", men mulighederne er mindst ligeså gode for at lade være. Der er altså intet i faghæfte 21, der binder læreren til at berøre afvigelser fra den heteroseksuelle norm.

På seminarierne udbydes et frivilligt kursus i faghæfte 21, men ellers har lærerne i folkeskolen ingen professionel kvalifikation til at undervise i faget. I sidste ende er der ingen kontrol med, hvordan (hvis overhovedet) der undervises i og tales om afvigelser. Dette kunne ændres gennem en ændring af faghæfte 21 og ved at indskrive specifikke kønstematikker i

alle Fælles Mål, herunder fx problemer med at springe ud, finde ligesindede, decideret seksualundervisning, kendskab til seksuelle minoritetskulturer, kvindekamp, bøssekamp, queer teorier samt berømte episoder, værker og personer, som har haft en vigtig betydning.

Skoleledelsen har en konkret mulighed for indflydelse på den enkelte skole. På min skole har skolen fx et regelsæt, hvor der bl.a. står, at eleverne ikke må medbringe knive på skolen. Dette burde jo være unødvendigt at sige, eftersom det er ulovligt at bære kniv i Danmark. På samme måde havde skoleledelsen også haft mulighed for at indskrive en diskriminationsparagraf i regelsættet, som den man finder i den danske lov § 266b, som forbyder diskrimination på baggrund af race, tro, seksuel orientering m.v. Dette ville sende et klart signal til lærerne, fx til gårdvagten Ole, til eleverne og forældrene. Til stor glæde for afvigende elever og lærere og fornuftige forældre.

”KÆLLINGECHIPS”

De fleste elever har et ret begrænset netværk af voksne til rådighed for inspiration og spejling. Det drejer sig om forældre, nærmeste familie, evt. sportstrænere og lærere. Som lærer har man et stort ansvar for elevens socialiseringsproces, idet man er en person, som eleven ser kontinuerligt og ofte. Det har en stor betydning, hvordan man *gør sit køn*, fordi det bliver forbilledligt for eleven. I den forbindelse er det vigtigt at skabe et rummeligt billede af kropstegnets muligheder for udfoldelse. Det er den gamle sang om, at mænd også skal kunne græde, og kvinder også skal kunne sætte sig i respekt. I folkeskolen kommer det fx til udtryk gennem den kvindeligt mærkede sløjdlærer, den mandligt mærkede lærer, der taler om feminisme i samfundsfag, dansklæreren, der ikke virker utilpas ved at undervise i homoseksuel seksualpraksis. Desuden er det vigtigt, at man som lærer især udskolingen er til stede som et seksuelt-romantisk væsen, dvs. at man overfor eleverne på en passende måde og i passende omfang (så det ikke virker grænseoverskridende) er

tydelig og åben om sig selv som et individ, der fx er forelsket eller på anden måde har et liv i den seksuelt-romantiske sfære. De færreste teenagere kan tale helt frit med deres forældre om det, og hvis heller ikke læreren er til rådighed, er de henvist til kulturprodukterne, som oftest er meget heteronormative, og alle har det til fælles, at de ikke er interaktive. Man kan ikke, som man kan med læreren, stille spørgsmål og få uddybet tingene. Her bliver det også tydeligt, at det er en ressource for eleverne, ikke mindst de afvigende, hvis en afvigende lærer tør være åben og ærlig. Jeg har i alle mine praktikperioder i sernarietiden, samt gennem hele min skolegang ikke mødt en eneste åben homoseksuel lærer, og jeg har også selv oplevet det som særdeles grænseoverskridende at skulle være åben om min afvigerposition, når jeg har stået som lærer overfor klasser. Denne artikels emne drejer sig altså ikke kun om elevs trivsel og deres konstruktive forhold til afvigere i samfundet som voksne, men også om læreres trivsel i deres virke.

Lærernes indbyrdes forhold er også vigtigt. På lærerværelset overhørte jeg forleden en ung, mandlig lærer omtale en ung, kvindelig lærers madpakke, som mest bestod af rosiner og frugt, som ”kællingechips.” For det første oplevede jeg det som ubehageligt. Det polære kønssyn, som forventer, at kvinder bliver i en underlegen situation, forventer jo samtidig, at mænd (herunder mig) er dem, der holder kvinderne der. Men en anden ting er, at hans kvindesyn og machoidentitet naturligvis følger med ham, når han går ud af lærerværelset og ind i klasseværelset, selvom hans ordvalg forhåbentlig ændres. Og hendes oplevelse følger ligeledes med hende. I den heteroseksuelle norm bliver alle tabere, for så vidt at vi tildeles faste, ufravigelige roller, men nogle bliver mere tabere end andre.

Hvis vi går ind i en mere specifikt danskfaglig sammenhæng, er en af de centrale ting i danskundervisningen hovedværkerne. Det er her, eleverne kommer til at stå ansigt til ansigt med nogle vigtige, større kulturprodukter. Udover det faglige er det her, de skal ”lære, hvad det vil sige

at være mand eller kvinde, hvad det vil sige at have seksualitet.¹⁰⁾ Det er her, man lærer, hvordan man skal "opføre sig med en kvinde, klæde sig på om aftenen, hvordan man går ind på en restaurant og bestiller en middag."¹¹⁾ Det er altså igennem kulturprodukterne og ikke mindst gennem disse hovedværker, som vi bruger lang tid på i dansktimerne, at vi skal kunne spejle os selv og lære at elske litteraturen og se, at vi kan bruge den til noget. Men hvis man er afviger og ikke ser sig selv "afspejlet på nogen måde, nogen sinde (...) så begynder man at føle, at noget virkelig er galt."¹²⁾ "Du føler dig usynlig. Du føler dig som et spøgelse. (...) Det er en følelse af isolation."¹³⁾

At man som afviger aldrig bliver repræsenteret i kulturprodukterne betyder, at man ikke har nogen mulighed for at få hjælp til at skabe sin identitet og personlighed. Men det betyder også, at de værker man læser, kan virke direkte ødelæggende for ens identitet. Hvis alt, hvad man læser er heteronormativt, mens man selv føler noget helt andet, vil man automatisk få en følelse af, at det, man selv føler, er forkert. Professor Henning Bech¹⁴⁾ taler om, at homoseksualitet er til stede overalt, men oftest som fravær af homoseksualitet, dvs. som homofobi. I film kommer dette fx til udtryk gennem homofobiske skældsord, ligesom vi så det i skolegården før. Mange homoseksuelle kæmper med et stort selvhad især tidligt i livet, fordi de lærer (ligesom Kim lærer det) at hade og frygte homoseksuelle, længe før de finder ud af, at de selv er det. Selvmordsraten blandt homoseksuelle unge er således væsentligt højere end blandt heteroseksuelle.¹⁵⁾ En stor del af det selvhad skabes gennem manglende, forvrænget, negativ eller stereotypiseret repræsentation i kulturprodukterne. Og det er helt klart også skolens ansvar.

Lad os se på et par materialer til danskundervisningen: Gyldendals litteraturkanon for 8. og 9. klasse og et

HVAD MENER JEG MED

"AFVIGER"?

Alle individer, der falder udenfor den heteroseksuelle norm, herunder *homoseksuelle, biseksuelle, transpersoner, interseksuelle* og i en vis udstrækning også det, man kalder *tøsedrenge og drengepiger*, dvs. børn, der opfører sig afvigende i forhold til den rolle, der knytter sig til deres kropstegn, uden af den grund at passe ind i en af de øvrige kategorier. Alle disse individer kan også benævnes *queers, randpersoner eller grænsepersoner*. Afviger er strengt set ikke noget, man er (en identitet), men noget man gør. Når der tales om andre afvigere, fx etniske, nævnes dette specifikt i denne artikel.

materiale til udskolingen eller mellemtrinnet om kortfilm. Og lad mig her bemærke, at materialerne i øvrigt ser udmærkede ud, men her skal jeg blot beskæftige mig med det heteronormative i bøgerne.

GYLDENDALS HETEROSEKSUELLE LITTERATURKANON FOR MÆND

På Gyldendals kanon pryder Karen Blixen og Herman Bang forsiderne, men her stopper det kontrære også. For åbner vi bøgerne, er de heteroseksuelle mænd stærkt overrepræsenterede. I 8. klasse med 2 kvinder og 28 mænd. Det samme mønster tegner sig i 9. klassen, og ser man på den obligatoriske litteraturkanon, som uvm har udstukket, er billedet det samme med 1 kvinde og 13 mænd. Nu kan der jo være forklaringer på, hvorfor det hænger sådan sammen. Men hvis disse forklaringer eksisterer, gives de ikke nogetsteds i materialet. Ser man i arbejdsbøgerne, Litterær Læsning, er de rigt illustrerede og med opgaver om både teksternes form og indhold, både ud fra biografiske, nykritiske og receptionsteoretiske vinkler og med fokus på teksternes og de tidstypiske temaer. Hvert kapitel er forsynet med et billede af forfatteren, og der findes en del malerier. På malerierne finder vi af og til kvinder, ofte nøgne, men de er malede af mænd. I arbejdskapitlet til Herman Bangs *Ved Vejen* tages emnet seksualitet og kærlighed op til diskussion, som udtryk for et tidstypisk tema, der prøvede at gøre op med "den seksuelle dobbeltmoral og uvidenhed, der

skabte så mange ulykkelige mænd og kvinder.”¹⁶⁾ Men på trods af den oplagte biografiske vinkel diskuteres Bangs homoseksualitet ikke. I stedet beskrives forholdene for fattige kvinder på det tidspunkt, og der lægges op til en diskussion af, hvorvidt kvinders forhold er blevet forbedrede. Under rubrikken ”hvis du vil læse mere” står der: ”De mange – men dengang oversete – kvindelige forfattere i det moderne gennembrud skrev om kvinder...”¹⁷⁾ Der gives ingen forklaring på, hvorfor der stadig ikke er nogen af de mange kvinder med i den litterære kanon.

Det generelle indtryk, man får, er, at litteratur (og kunst) er et sted, hvor mænd skriver *om* eller *til* kvinder eller om andre mænd. Mænd er aktive, skabende, nogle gange rivaliserende, mens kvinder er passive musen i den ene eller anden forstand. ”Litteratur kanoniserer mandlig konsensus, og mandlig konsensus kanoniserer litteratur.”¹⁸⁾ Litteratur er noget, mænd gør. Og afvigere finder vi slet ikke, medmindre læreren selv nævner, at Herman Bang og HC Andersen ikke var heteroseksuelle. I en tilfældigt adspurgt 9. klasse kunne ingen elever nævne en afvigende forfatter eller en bog med en afvigende hovedperson. Det store spørgsmål bliver: kan man lave en litteraturkanon med en så ekstrem overrepræsentation af heteroseksuelle mænd uden at diskutere hvorfor? Og hvilket signal sender det til kvindeligt kropsmærkede elever og afvigere, at de kun læser mandlige forfattere?

PIGER UDEN PRÆFERENCER

Med bankende hjerte er et undervisningsmateriale om kortfilm til brug i dansk. Fokus er på fortælle teknikker, spændingskurver, personkarakteristikker og den slags. Der er igen en overrepræsentation af mandlige forfattere, instruktører og identifikationsfigurer (hovedroller og jefortællere). De fleste historier handler om kærlighedshistorier, som alle holder sig indenfor de legitime rammer. Der er et (tilsyneladende tilfældigt) gennemgående tema om at opnå et lykkeligt liv gennem heteroseksuel, monogam kærlighed. Vi skal se på to eksempler.

Carlo på 12 år har aldrig haft en kæreste, men en dag redder han Sabrinas lillebror fra at blive kørt over. Han forelsker sig på stedet i Sabrina, der er blot et problem: Hun går i hans storebrors klasse, og storebroren vil også gerne komme sammen med hende. Og for resten: Hvem har nogensinde hørt om en dreng, der scorer en pige fra en højere klasse?¹⁹⁾

I eksemplet ser det ud til, at det seksuelle spil, der normalt fordrer den mandligt kropsmærkedes overlegenhed og aktive indstilling, vendes på hovedet. Her er Carlo nemlig tilsyneladende den lille. Men også kun tilsyneladende. For Carlo er stadig den aktive (han scorer, han bliver ikke scoret), og han indgår i en klassisk rivalisering med broren om et fælles begærsobjekt, Sabrina. Sabrinas præferencer hører vi intet om. Denne trebenede model med to mandligt mærkede og en kvindeligt mærket aktør beskriver Eve Kosofsky Sedgwick som ”den mandlige homosocialitets erotiske trekant. Den patriarkalske kulturs kvindesyn med kvinden som legal, økonomisk, religiøs og seksuel handelsvare mellem mænd (med heteroseksuel kærlighed og ægteskab tronende som den højeste belønning) har også præget den patriarkalske kulturs kunstneriske produkter.”²⁰⁾ I materialet stilles også netop spørgsmålstegn ved forståeligheden af Carlos forelskelse med det retorisk tvetydige spørgsmål: ”hvem har nogensinde hørt om en dreng, der scorer en pige fra en højere klasse?” Tvetydigt fordi det både kan tolkes som en udfordring af normen og som en bekræftelse af den. Vi vender tilbage til materialet og den homosociale trekant.

Som sagt er det egentligt slet ikke dårlige materialer, vi har kigget på, men de kræver en diskussion af deres kønssyn, hvis man som lærer vil undgå at give en heteronormativ undervisning. Og den diskussion er det kun læreren selv, der kan sørge for. I min classes forløb om køn skulle vi naturligvis læse afvigende kulturprodukter pga. emnet. Jeg ville gerne have lagt en stak af det homoseksuelle magasin *Out & About* i klassen allerede inden forløbet start, så eleverne havde mulighed for at snuse lidt til emnet og aktivere deres

forforståelse. Klassens anden faste lærer, som kender klassen bedre, rådede mig imidlertid til at lade være, for at de ellers "ret fordomsfri" elever ikke på forhånd skulle "have paraderne oppe" overfor "ham bøssen." Ud af dette udsagn kan vi læse en hel del. For det første at klassen ikke normalt bliver præsenteret for litteratur om eller af homoseksuelle. For det andet at de betragtes som ret fordomsfri på trods af, at de vil have paraderne oppe, hvis de møder en homoseksuel, dvs. læreren havde en forventning om, at de ville føle enten frygt eller vrede imod en homoseksuel. Og for det tredje at en lærer, der giver elever et homoseksuelt magasin i undervisningsøjemed, selv er homoseksuel. Med andre ord at heteroseksuelle lærere aldrig ville undervise ud fra et homoseksuelt medie. Set i lyset af denne artikel er det ret skræmmende. Da eleverne havde arbejdet med bladene i den sidste uge, og timen var slut, stak de kvindeligt mærkede elever bladene i tasken som ethvert andet undervisningsmateriale, mens samtlige mandligt mærkede elever kom op til katederet for at aflevere dem, flere med demonstrativt højlydt spørgsmål om, hvad de skulle gøre med bladet, nu da timen var slut. For de mandligt mærkede elever var det vigtigt at vise, at de ikke havde noget at bruge bladet til. Den adfærd er, trods fraværet af decideret væmmelse eller had, et udtryk for homofobi, fordi den sætter en standard og er udtryk for obligatorisk heteroseksualitet: man er bange for, at nogen skulle tro, at man var homoseksuel. Det skaber afvigere og et miljø, hvor det er meget svært at springe ud.

Som lærer kan man også væl-

ge at lave et forløb, som det jeg lavede i min klasse. En af eleverne i klassen skrev afslutningsvis i evalueringen, at "hvis alle unge fik den undervisning vi har fået ville der være færre i mod dem (de homoseksuelle) (...) Jeg tror mange vil ændre sit syn på dem og acceptere dem mere end før."

Til sidst skal vi se på *eksemplets normative magt*. Den homosociale trekant går igen senere i *Med bankende hjerte*, hvor eleverne skal lave deres egen film. Et eksempel på et storyboard løber over den klassiske model: mandlig skurk kidnapper kvinde, mandlig helt befri og vinder kvinden: igen to mandligt rivaliserende parter og en kvinde uden præferencer og

stemme. I *Fyrtøjet* og *Titanic* ser vi den samme model. Listen over værker, hvor kvinder er brikker i et spil, der spilles af mænd, er lang. Havde eksemplet fra materialet handlet om en mandlig skurk, der kidnapper en kvinde, men bliver overvundet af en kvindebande, havde det set helt anderledes ud. Eksemplet holder sig dog indenfor det normative, som når man altid bruger *han* som personligt pronomen i eksemplificeringer, eller når kærlighedshistorierne altid er heteroseksuelle. Eller som i fødselsdagssangen, hvor man synger "hjemme venter mor og far," eller når man introducerer seksualundervisningen med frasen "nu begynder I snart at interessere jer for det modsatte køn," eller når man leger far, mor og børn. Ofte er de heteroseksuelles argument, at kærlighed er universelt, og derfor kan homoseksuelle også godt forstå heteroseksuelle kærlighedshistorier. Men hvis det er tilfældet, er der vel intet i vejen for, at det også kan gå den anden vej, så man kan læse en homoseksuel kærlighedshistorie en gang imellem.

Ofte er danskundervisningen genrebaseret. Hvis man fx arbejder med avisen som genre er indholdet af den pågældende artikel således sekundært. I sådanne situationer kan man en gang i mellem så at sige snige det afvigende ind i undervisningen ved at bruge en avisartikel, der handler om noget afvigende. På den måde føler de afvigende elever sig repræsenterede, og de ikke-afvigende vænner sig til at møde afvigelsen. Det sidste er et eksempel på, at man som lærer med meget små midler kan gøre en stor forskel.

Til sidst skal vi se på tre konkrete eksempler på den heteroseksuelle norm på en skole: seksualundervisningsmaterialerne, skolens udsmykning og omklædningsrummene.

SEKSUALUNDERVISNINGSMATERIALER

På min skole forestillede jeg mig en dag at være en 14-årig elev med en mistanke om, at jeg var homoseksuel og derfor på jagt efter noget information om emnet. Jeg gik på skolebiblioteket og lånte samtlige 12 bøger om pubertet og seksualundervisning

og lagde et analytisk snit igennem dem med fokus på dækningen af homoseksualitet og afvigelse. Bortset fra en enkelt bog af Katerina Janouch var resultatet særdeles nedslående:

Janouch har et godt kapitel om at være lesbisk, som hverken er patroniserende eller beklagende. Kapitlet indeholder råd til sex, sikker sex og personlige historier om lesbisk kærlighed. Hun har meget korte beskrivelser af de yderste randgrupper som transseksuelle og transvestitter. Bogen er skrevet til piger og har karakter af at fejre det kvindelige køn. Der er stolthed, selvsikkerhed og fokus på de positive sider af livet, seksualiteten og puberteten. Selvfølgelig handler størstedelen om den heteronormative verden, men det, der ligger udenfor, behandles også grundigt og respektfuldt.

De øvrige bøger er derimod alle sammen ekstremt heteronormative. Ingen af dem nævner transkønnethed eller andre randgrupper. Ingen af dem har beskrivelser af homoseksuel seksualpraksis eller sikker sex-information til homoseksuelle. Ingen steder beskrives homoseksualitet som noget seksuelt, følelsesmæssigt eller potentielt tilstedeværende. I flere af bøgerne står der, at det er normalt at nære stærke følelser for venner af sit eget køn i puberteten, men i en beroligende tone forklares det, at disse følelser som regel forsvinder, og man begynder at interessere sig for det modsatte køn. Fokus er på, at homoseksualitet eksisterer, der gives en essentialistisk definition af, hvad det er, og så tales der ellers om, hvor accepteret eller ikke accepteret, det er i samfundet. Det vil reelt sige, at homoseksuelle ingen seksualvejledning får i nogle af de øvrige bøger. Anus beskrives fx ingen steder som en erogen zone, på trods af, at det er det mest følsomme punkt på kroppen efter henholdsvis klitoris og penishoved. Og det er jo i virkeligheden et tab for alle elever.

I de fleste bøger ofres der mindre end en side på emnet. Hos Bryan nævnes homoseksualitet slet ikke. Hos Sønsthagen (1994) beskrives homoseksualitet som "problemet" (side 33). Böhm skriver: "sandsynligvis kender du ingen lesbiske, der åbent vedkender sig det og kan svare

på dine spørgsmål,” men beroliger med at ”i mange større byer findes der lesbiske grupper (...) som kan hjælpe dig.” (side 59) Elliot-Wright skriver at ”homofobi er almindeligt,” og at det at kalde andre ”bøs-ser” kan ”bekræfte egen maskulinitet.” Kvindeligt homoseksualitet nævner hun ikke.

Homoseksualitet beskrives i en patroniserende, medlidende tone, og vægten er i alle bøgerne på, hvor ”hårdt og ensomt” (Bailey, side 59) det er at være homoseksuel. Kønsrollerne er alle steder temmelig konservativt beskrevet, men naturligvis beskrives kun de heteroseksuelle kønsroller. Homoseksuelle får ingen roller at spejle sig i.

Det overordnede billede af homoseksuel i bøgerne bliver først og fremmest, at homoseksuelle er nogen, der har det svært. Dernæst at de er usynlige, og at de ikke har noget sex- og kærlighedsliv. Dog bør det nævnes, at ingen af bøgerne beskriver homoseksualitet som noget forkert, en sygdom, noget, man kan ændre/kurere eller på anden måde skriver sig ind i gamle fordomme og homofobiske forestillinger. Men der er langt til Carl Witmanns positive definition af homoseksualitet i *Bøsse-manifestet* fra 1971 som ”*evnen til at elske en person af samme køn*”²¹⁾ og til forståelsen af, at det eneste, der gør det svært at være homoseksuel, er heteroseksuelle.

SKOLENS UDSMYKNING

På nogle skoler med elever med mange forskellige nationale baggrunde imødekommer og fejrer man den forskellighed ved fx at bygge et legerum som Alladins hule, hænge de forskellige nationers flag op eller holde fester med temaer over nogle af de lande, der er repræsenteret i elevflokket. Det giver de etnisk afvigende elever en følelse af at være velkomne og værdsatte og de etnisk danske elever en bedre forståelse og tolerance for de nye kulturer. Det er i mine øjne positivt. Imidlertid er det svært at forestille sig, at man gør noget tilsvarende på en skole i forbindelse med seksuelle og kønsmæssige minoriteter, på trods af at der i gennemsnit sidder 1-3 (fremtidige) afvigere i hver klasse, ligesom

en del af lærerstaben er afvigere og ikke at forglemme: at alle mennesker kommer ud i et samfund, hvor afvigere udgør en stor del af befolkningen. Lad os forestille os en skole, hvor homoseksuel kunst, plakater med kyssende bøs-ser, transpersoner og feministiske kollektiver, hænger side om side med fodboldspillende drenge, hestepiger og gamle malerier af Adam og Eva. Og lad os forestille os, at de kunne hænge i fred. Den synlighed, som afvigerne ville vinde på en sådan skole, ville sandsynligvis have en stor betydning for skolens elever og ansatte og ville igen sende et signal om inklusion og tolerance til forældrene.

OMKLÆDNINGSRUMMET

Inden vi skal til at slutte af, skal vi se på et heteronormativt dilemma, som de færreste tænker over. Når eleverne skal have idræt, klæder de om i omklædningsrum, der er delt efter kropstegn. Denne deling har man lavet for at skabe et trygt, asexuelt rum, hvor ingen føler sig seksuelt udsat. Hvis vi forestiller os, at det blev kendt, at Jan fra vores tidligere case var bøsse, så ville situationen i omklædningsrummet pludselig være anderledes. De andre drenge ville ikke længere være i et trygt, asexuelt rum. Selvom Jan måske ikke står og kigger på sine klassekammerater, ville de vide, at muligheden forelå. Hvilke reaktioner en sådan *outing* kan medføre i et omklædningsrum med 9. klassedrenge, kan vi nemt forestille os. Sender vi nu som konsekvens Jan ind til pigerne, vil han være den, der føler sig begloet (og pigerne vil nok heller ikke være glade). Jeg vil ikke her komme ind på løsningsforslag, men de kønsopdelte omklædningsrum fungerer altså kun, hvis man forudsætter, at alle er heteroseksuelle. Det er et dilemma, som kun de færreste tænker over, som endnu færre kan sætte ord på, men som alle føler på et eller andet plan.

STORE OG FRIE MENNESKER

At beskrive heteronormativiteten indenfor vores skolesystem på dækkende vis er ikke tilnærmelsesvist muligt på så lidt plads,

og der er mange ting, jeg har været nødt til at udelade. At give et svar på, hvordan vi kan komme problemet til livs, er endnu sværere. Det er svært at komme med en handlingsplan for et så stort område. Jeg håber dog at have givet et lille indblik i emnet. Det har været mit mål at male med den brede pensel for at kunne beskrive skolen som noget nær klaustrofobisk for afvigere. Jeg er således nået både ind på uvm, lærerværelset, klasseværelset, ud til forfattere af undervisningsmaterialer, forlag og ud i hjemmene, hvilket må siges at være et ret bredt felt i en artikel som denne. Pointen har været at vise, at lige meget hvor man vender sig hen som afviger, bliver man afvist som netop afviger.

Heteronormativiteten er et problem, der infiltrerer samtlige berøringsflader i skolesystemet og samfundet. Ydermere er der det specielle ved heteronormativiteten, at alting hænger sammen i et uadskilleligt net, hvorfor der må en samlet indsats til over hele linjen. Et forældrepar alene vil eksempelvis ikke kunne forhindre en heteronormativ indoktrinering af deres barn.

I Sverige findes et begreb, der hedder homokompetence, der dækker over en vis kendskab til problemstillinger, der relaterer sig specielt til homoseksualitet. Denne kompetence er en obligatorisk del af uddannelsen for alle offentligt ansatte, herunder politi og lærere, ligesom ligestillingsemner er indskrevet i den svenske dagtilbudslov. For at skabe forandringer må vi have ligestilling, seksuel diversitet, modstand og tolerance skrevet ind i Fælles Mål, ikke mindst i dansk som et alment dannende fag, historie og samfundsfag og selvfølgelig i faghæfte 21. Skoleledelserne må sætte samme konsekvente dagsorden for modarbejdelsen af heterosexisme som for vold eller racisme. I denne artikel har der desværre stort set ikke været plads til en behandling af læreruddannelsen og mine mange erfaringer fra seminariet, men også her må der sættes ind, fx med homokompetencen eller måske endda med et fag om køn og seksualitet i et bredt perspektiv. Hvis vi tænker tilbage på gårdvagten Ole, var han jo ikke nogen ondsindet homofob, der

bevidst valgte at tage heteronormativitetens parti og jorde bøsserne. Han handlede derimod uhensigtsmæssigt, fordi han slet ikke havde set det heterosexistiske i situationen. Ole er som den fisk, som jeg omtalte i indledningen, og hvis vi vil skabe et samfund, hvor tøsedrengene og drengepigerne også føler sig værdsatte, så er første skridt at opdage, hvad deres manglende trivsel overhovedet skyldes. Forfattere til undervisningsmaterialer har efterhånden lært også at bruge billeder af ikke-hvide mennesker som illustrationer. Hvornår mon de lærer at bruge homoseksuelle eller transpersoner? Hvornår får eleverne afvigende hovedværker? Hvornår mon vi ser afvigende udsmykning på skolen, emneuger om kvindesagen og bøssekampen? Hvornår mon homoseksuelles ret til seksualundervisning bliver taget alvorligt?

Som altid er det os lærere, der har det største ansvar og den endelige mulighed for forandring. *Fælles Mål* er skrevet så åbent, at vi kan læse et hvilket som helst kønsperspektiv ind i dem. Det er vores ansvar at undervise på en måde, der gør eleverne stærke, frie, stolte og lykkelige uanset kønsudtryk eller seksualitet. Elevernes identitet, personlighed, seksualitet og kønsopfattelse skabes gennem de mennesker, de har at spejle sig i og lade sig inspirere af. Hvis vi er machomænd og prinsessekvinder, så bliver eleverne det også. Men hvis vi som lærere giver dem et frit, alsidigt, tolerant og rummeligt ideal at spejle sig i, bliver de også selv frie og store mennesker. Hvis drengene så alligevel vælger at spille fodbold og råbe højt, mens pigerne fniser og laver perleplader, så er det selvfølgelig også ok. Men så har de selv valgt det, og de har haft muligheden for at vælge noget andet.

Mads Ananda Lodahl er læreruddannet fra N Zahles Seminarium, queer aktivist og pt. i gang med at skrive en introduktion til queer perspektiver og queer teori.

NOTER:

1. Der findes desværre ingen officielle tal om vold mod homoseksuelle i Danmark, men sammenligner vi med svenske og norske undersøgelser og med Københavns Kommunes tal fra hjemmesiden www.registrerdiskrimination.kk.dk, og forholder vi os til udtalelser fra LGBT Danmark (tidligere LBL) må vi formode, at der er flere tusinde hate crimes om året mod homoseksuelle i Danmark, ikke mindst fordi der er et stort mørketal. Kilde: www.lbl.dk
2. Der anmeldes ca. 500 voldtægter om året i Danmark, mørketallet vurderes ifølge kvinfo.dk til at ligge mellem 1.000 og 10.000 voldtægter årligt.
3. Thieman
4. Ritzau
5. Mosbech
6. Frost
7. Holst
8. Søndergaard 2006, 415
9. Søndergaard 2006, 415
10. Richard Dyer, filmhistoriker, *Celluloid Closet*, min overs. Citaterne handler om film, men kan efter min vurdering overføres til kulturprodukter generelt.
11. Tony Curtis, skuespiller, *Celluloid Closet*, min overs.
12. Armistead Maupin, forfatter, *Celluloid Closet*, min overs.
13. Susie Bright, forfatter, *Celluloid Closet*, min overs.
14. Bech, kap. 3
15. Der findes ingen danske undersøgelser om emnet, men en norsk undersøgelse viser ifølge lbl.dk, at 25% af de homoseksuelle forsøger mindst et selvmord, og i 34 internationale undersøgelser ses, at i gennemsnit tre gange så mange homoseksuelle som heteroseksuelle unge forsøger selvmord. Hos biseksuelle er procentdelen endnu højere. Den norske undersøgelse viser desuden, at forbruget af alkohol er tre gange så stort blandt homoseksuelle som blandt heteroseksuelle.
16. Møller 2007b, 76
17. Møller 2007b, 76
18. Tiina Rosenberg i Søndergaard 2007, 19
19. Kongsted, 31
20. Tiina Rosenberg i Søndergaard 2007, 18
21. Carl Witmann i Von Rosen, 27

LITTERATUR:**Teoretiske bøger, antologier og film:**

- Bech, Henning, *Når mænd mødes*, Gyldendal, 1987
- Epstein, Rob og Friedman, Jeffrey, *Celluloid Closet*, Reflective Image, Inc., USA, 1996
- Miller, Neil, *Out of the past – gay and lesbian history*, Alyson Books, 2006
- Nordahl 1997, Bertill (red.), *pigerne og drengene – ni samtaler om kønnets betydning*, Pædagogisk bogklub, 1997
- her citeres fra: Gideon Zlotnik: *To køn, to biologier, to forskellige psykologier*
- Skugge, Linda Norrman et. al. (red.), *Fisseglokken*, Informations forlag, 1999
- Søndergaard 2006, Dorte Marie, *Tegnet på kroppen*, Museum Tusulanums Forlag, 2006
- Søndergaard 2007, Dorte Marie (red.), *Feministiske tænkere*, Hans Reitzels Forlag, 2007
- her citeres fra:
Judith Butler, *Subjekt, køn og begær*
Bronwyn Davies, *Kvindens subjektivitet og feministiske fortællinger*
Tiina Rosenberg, *Introduktion* (til kapitlet om queerfeminisme)
Eve Kosofsky Sedgwick, *Homosocialt begær*
- Von Rosen, Wilhelm (red.), *Bøssekampens politik*, Forlaget Pan, 1979 – her citeres fra: Carl Witmann, *Bøssemanifestet*

AVISARTIKLER OG STATISTIK:

- Conradsen, Thomas, *Vold mod bøsser stiger*, Urban, 13.8.2008
- Frost, Pia, *Tusinder af piger får tæsk*, metroxpress, 16.1.2007
- Holst, Charlotte, *Unge mænd er imod homoseksuelle*, metroxpress, 23.1.2007
- Mosbech, Hakon, *Hvad blev der af ligestillingen*, 24timer, 23.1.2007
- Ritzau, *Kvinder knokler langt mere*, metroxpress, 25.1.2007
- Thieman, Per, *Bøsser mobbes på mandearbejdspladser*, Nyhedsavisen, 2.7.2007
- Zankel, Sara, *Bøssegruppe vil sætte vold mod vold*, Nyhedsavisen, 7.3.2008

Statistisk årbog, Danmarks Statistik, juni 2008

<http://www.kvinfo.dk/side/562/article/741/>

<http://www.lbl.dk/nyheder/arkiv/2002/december/artikel/overhyppighed-af-selvmoerd.html>

ANALYSERET MATERIALE:

- Bailey, Jacqui, *Sådan overlever du puberteten*, Flachs, 2004
- Böhm, Michaela, *Mest for piger*, Carlsen, 1998
- Bryan, Jenny, *Hvordan påvirker puberteten mig*, Flachs, 1999
- Elliot-Wright, Susan, *Pubertet*, Flachs, 2003
- Harris, Robie H., *Kend din krop – sex pubertet og prævention*, Lamberth, 1994
- Janouch, Katerina, *Krop, sex og kærlighed for piger*, Klematis, 2002
- Kongsted, Lisbet, et. al. *Med bankende hjerte – film og fiktion*, forlag Malling Beck, 2005
- Meredith, Susan, *Puberteten – krop, sex og følelser*, Flachs, 2005
- Møller 2005a, Lene og Thurah, Thomas, *Kanon i dansk 8*, Gyldendal, 2005
- Møller 2005b, Lene og Thurah, Thomas, *Kanon i dansk 9*, Gyldendal, 2005
- Møller 2007a, Lene og Thurah, Thomas, *Kanon i dansk 8 – litterær læsning*, Gyldendal, 2007
- Møller 2007b, Lene og Thurah, Thomas, *Kanon i dansk 9 – litterær læsning*, Gyldendal, 2007
- Nordahl 1992, Bertill, *Dregebogen*, Modtryk, 1992
- Nordahl 1994, Bertill & Hejgaard, Janne, *Dregekøn/ pigekøn*, Nielsens, 1994
- Rix, Bo Andreassen, *Dreng – om krop og følelser*, Forlaget Thorup, 1992
- Sønsthagen 1994, Kari & Tøth, Jan (red.), *Bøffer, voksevæk og... – mest for drenge*, Høst & søn, 1994
- Sønsthagen 1997, Kari (red.), *Babser, voksevæk og... – mest for piger*, Høst & søn, 1997

Folkeskolelovens formålparagraf
Fælles Mål, faghæfte 1 om faget dansk
Fælles Mål, faghæfte 21 om sundheds- og seksualundervisning og familiekundskab
– alle tre: www.uvm.dk